

ARGUS

DE STEM VAN SPRAKELOZE WILDE DIEREN

In dit nummer

Jan Bouterse vertelt waarom het niet zo goed gaat met de eekhoorn in Nederland.

Geert Groot Bruinderink pleit voor een volwassen plek voor de ecologie binnen het beheer van het wilde zwijn op de Veluwe.

Op pagina 14 t/m 17 leest u waarom jagers roofvogels haten en wat daarvan de vreselijke gevolgen zijn. In het derde deel van de serie over herintroducties van dieren bespreekt Cis van Vuure het terugfokprogramma van de oeros.

Nieuwe rubriek op onze achterpagina

Jacht en Faunabescherming op postzegels

Al bijna twintig jaar verzamelt Tom Loorij postzegels. En niet zomaar postzegels. Tom legt zich toe op het verzamelen van zegels die op één of andere manier met de natuur te maken hebben. Zijn verzameling bestaat inmiddels uit honderden zegels met afbeeldingen van planten, dieren en landschappen en met diverse aspecten van natuur dieren- en vogelbescherming. Speciaal voor de lezers van Argus heeft Tom een keuze gemaakt uit zijn omvangrijke verzameling. Op de achterpagina van de komende nummers van Argus kunt u zijn selectie bekijken. De zegels zijn afkomstig uit alle delen van de wereld.

In elk nummer laat Tom een aantal zegels zien, die tezamen een bepaald thema belichten. In de begeleidende tekst licht hij het onderwerp verder toe. Zo zal hij onder meer aandacht besteden aan Rode Lijst soorten en aan de bescherming en bedreiging van dieren door de mens. Aspecten die daarbij aan de orde komen zijn behalve de jacht ook de zoogdier- en vogelvangst. Daarnaast passeren de gevolgen van zaken als ontbossing en de dierenhandel de revue.

We hopen dat u, net als wij, onder de indruk zult raken van de prachtige collectie postzegels en van de interessante verhalen, die deze postzegels begeleiden.

INHOUD

- 4 Harm Niesen: Faunabeheerplan wordt gewoon weer afschotplan!** Naar een verantwoord faunabeheer? Twee jaar na het in werking treden van de Flora- en faunawet heeft nog steeds geen enkele provincie voldaan aan de eis een faunabeheerplan op te stellen. En misschien is dat maar beter ook...
- 6 Jan Bouterse: Hoe gaat het met de eekhoorn in Nederland?** De auteur bespreekt de weinig rooskleurige toestand van de eekhoorn in Nederland.
- 9 De buit van V o s (s)** Vaste rubriek.
- 10 Geert Groot Bruinderink: Wilde zwijnen op de Veluwe** Stormachtige ontwikkelingen. Het beheer van wilde zwijnen is te lang overgelaten aan de jagers en het wordt tijd voor een prominente plaats voor de ecologie binnen het beheer.
- 14 André Meuffels: De ellende van de roofvogel** Over de verschrikkelijke gevolgen die de haat van jagers tegen roofvogels voor de natuur en soms ook voor de mens kan hebben.
- 18 Cis van Vuure: De oeros en de herintroductie van wilde runderen** In deze aflevering over herintroducties van dieren leest u hoe het staat met de pogingen om een oorspronkelijke bewoner van Europa terug te fokken.
- 22 Jan Bouterse: Nieuwe regels voor wolven en lynxen in Zwitserland** Er wordt geknaagd aan de beschermde status van grote roofdieren, zoals wolf en lynx, in Zwitserland.
- 2 4 Tom Looij: Jacht in vroeger tijden** Jacht en faunabescherming op postzegels. Vaste rubriek.

Omslag De buizerd is één van de roofvogels die ernstig te lijden heeft van de haat die jagers roofvogels toedragen, (foto: Geurt Besselink)

COLOFON

ISSN 0166-5073

Argus is het kwartaal tijdschrift van De Faunabescherming, Amsteldijk Noord 135, 1183 TJ Amstelveen, Telefoon (020) 641 07 98. Argus wordt toegestuurd aan donateurs die minstens € 16,- per jaar betalen via Postbanknummer 116072 te Renkum. Sympathisanten betalen minstens € 5,- per jaar en ontvangen jaarlijks de Fauna-Nieuwsbrief. Indien u De Faunabescherming testamentair wenst te gedenken, wordt u verzocht contact op te nemen met de penningmeester.

Donateursadministratie

Postbus 150, 6870 AD Renkum, Postbanknummer 116072

Secretariaat

Mw. A. P. de Jong, Amsteldijk Noord 135, 1183 TJ Amstelveen, Telefoon (020) 641 07 98, Telefax (020) 647 37 00, E-mail: faunabescherming@wxs.nl

Penningmeester

Mw. R. Boeve-Bant, Bergsepä 6, 1244 PS Ankeveen, Telefoon (0294) 25 13 19

Bestuur

I. v.d. Abeele, R. Boeve-Bant, M.C.J. Bouterse, R. Busser, G.A. Ellenbroek, A. Hidding, A.P. de Jong, N. Koffeman, H.H. Niesen, J. Poeder, R. Stockmann, S.H.D. Voss.

Adviseur

G. Udo

Redactie

Jan Bouterse, Gerard Ellenbroek, Pauline de Jong, Niko Koffeman, Harm Niesen, Norman van Swelm, Marianne Thieme.

Redactieadres

Gerard Ellenbroek, Ratelaar 47, 7322 GM Apeldoorn, Telefoon (055) 360 36 06, E-mail: ga.ellenbroek@chello.nl

Fotoredactie

Rob Busser, Berkelsingel 5, 7201 BK Zutphen, Telefoon (0575) 51 54 62, E-mail: studiorb@planet.nl

Website

www.faunabescherming.nl

Vormgeving

Rob Busser (studio RB), Zutphen

Druk

Tesink bv, Zutphen

Knipselkrant

Zes keer per jaar verschijnt de Fauna-Knipselkrant, een bloemlezing van de in de Nederlandse pers verschenen artikelen over jacht en faunabeleid. U kunt zich abonneren door overmaking van € 8,- per jaar op Postbanknummer 116072 ten name van donateursadministratie De Faunabescherming te Renkum, onder vermelding van 'Knipselkrant'. Voor de krant bestemde knipsels kunnen worden gestuurd naar: Fauna-Knipselarchief, Ollieslagershorst 103, 7328 NM Apeldoorn.

Doelstelling

De Faunabescherming is een landelijke organisatie. Haar doel is een ethisch en wetenschappelijk verantwoord faunabeleid. De Faunabescherming tracht haar doel te bereiken door het bepleiten van verbetering in de wetgeving, het propageren van milieuvriendelijke beheersmaatregelen, het stimuleren van onderzoek en het bekend maken van onderzoeksresultaten aan beleidsinstanties en publiek.

Faunabeheerplan wordt afschotplan

Jammer. Hadden we het toch weer helemaal mis. En het was ons nog wel van alle kanten beloofd. 2004 is alweer een aardig eindje onderweg en nog steeds is er in geen enkele provincie een Faunabeheerplan. Jaren voor het inwerking treden van de Flora- en faunawet was al duidelijk dat die plannen een vereiste zouden zijn voor een verantwoord beheer van de fauna. En nu, terwijl de wet al twee jaar van kracht is, is er nog steeds geen enkel goedgekeurd plan. We zijn niet achterdochtig - toch? - maar de indruk van opzet wordt iedere dag groter. Zeker als uit informele berichten blijkt, dat sommige conceptplannen al een jaar gereed zijn. En helemaal als dat wat wel al bekend is geworden, aan een nader onderzoek wordt onderworpen. Dan blijkt hoe eenzijdig de schrijvers te werk zijn gegaan. Er is uitsluitend aandacht voor bejaagbare en schadeveroorzakende soorten, terwijl het begrip fauna toch heel wat meer inhoudt. Er is geen enkele aandacht voor de onderlinge wisselwerking tussen de verschillende soorten, bejaagbaar of niet. Het lijkt of iedere diersoort volstrekt autonoom opereert, ecologie komt niet ter sprake. Andere belangen dan die van jagers en boeren bestaan kennelijk niet. De algemene strekking is als volgt: op wetenschappelijk volstrekt onverantwoorde wijze wordt wat met getallen gegoocheld. Die getallen moeten aantonen dat er schade is en dat de betreffende soort in aantal is toegenomen of dat hun aantal altijd al veel te groot was. U kent dat wel: chronisch gebrek aan natuurlijke vijanden, enzovoorts. Eenmaal vastgesteld dat er nodig iets moet gebeuren, wordt er gezocht naar de oplossing. En hoe verrassend. Steeds blijkt dat alleen schieten zal helpen. Met andere woorden: tot nu toe is er nog niets geproduceerd dat lijkt op een Faunabeheerplan, zoals de wetgever dat bedoeld heeft. Het zijn gewoon ordinaire afschotplannen zonder stevig fundament. De bedoeling van de wetgever was ook, dat alle terreinbeherende instanties hun invloed op de plannen tot uitdrukking zouden weten te brengen. Als dat zo is, hebben ze dat meesterlijk weten te verbergen. Bij sommige medewerkers van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer straalde de verbazing van het gezicht bij het lezen van plannen waar ook hun organisatie aan heeft meegewerkt. Als uit de plannen iets positiefs blijkt dan is het wel dat men er na jaren van voorbereiding en met een miljoenen subsidie feitelijk nergens in slaagt om aan te tonen dat jacht moet. Daar zouden we dus blij mee moeten zijn. De faunabeheerders hebben daarom kennelijk voor een andere strategie gekozen: de Tweede Kamer! Via die weg krijgen boeren en jagers veel sneller voor elkaar dat de oude Jachtwet weer in volle glorie wordt hersteld. Groot voordeel is dat alleen de stemmen tellen, niet de argumenten. Niks bewijslast voor degene die zo graag wil schieten. Iedereen weet toch dat er teveel kraaien, vossen en ganzen zijn? Ondanks dat tien jaar geleden kamerbreed werd vastgesteld dat er nooit meer op trekvogels zou worden geschoten, is de jacht op de grauwe gans, de kolgans en de smient gewoon weer geopend. Niet alleen maar tot 10 uur 's morgens zoals vroeger, maar de

hele dag. Op papier alleen onder voorwaarden, maar wie controleert dat? En wat gebeurt er als er al een overtreding wordt geconstateerd. Het mag alleen ter ondersteuning van andere verjaagmethoden. Wat is dat? Eén wapperend lintje in het land? En bij schadegevoelige percelen? Een zeer rekbaar begrip, ook als de ganzen gewoon overvliegen en de jager déinkt - op zich al uitzonderlijk - dat ze misschien gaan landen, mag er geschoten worden. En per jager 'maar' enkele ganzen per perceel. Wie telt dat? Waar eindigt het ene perceel en begint het andere? Geen wonder dat het al excessen regent. Op het internet staan uitnodigingen om voor een paar honderd euro lekker ganzen te komen schieten op een dijk langs de Westerschelde. Rietganzen en brandganzen zijn ook al weer het slachtoffer geworden van de deskundigheid van de faunabeheerders. Voorwaarde voor dit overheidsbeleid was overigens ook, dat er gedooggebieden zouden worden vastgesteld. Het zou tenslotte niet gaan om het jagen, maar om het voorkomen van schade. Die gedooggebieden worden echter pas op z'n vroegst in oktober 2004 vastgesteld, het schieten kon in december 2003 onmiddellijk ingaan.... Bovendien staat nu al vast, dat die gedooggebieden veel en veel te klein zullen zijn. We hebben de minister al laten weten dat hij zeker tienmaal zoveel hectares zal moeten reserveren. De minister zal dat wel negeren. Gevreesd moet worden dat hij gretig gebruik zal maken van het advies dat hij van Alterra kreeg. Op de vraag of het schadelijk zou zijn voor de populatie als er jaarlijks honderdduizend ganzen in ons land geschoten zouden worden, antwoordde Alterra ontkenkend. Puur wetenschappelijk gezien klopt dat, wat niet wil zeggen dat het maatschappelijk aanvaardbaar is. In oorlogen komen nog grotere aantallen mensen om het leven en de populatie herstelt zich binnen de kortste keren. Alterra zou zich bij dit soort adviezen moeten realiseren hoe de politiek werkt. Een minister heeft niet meer nodig dan dit om zich gedekt te voelen. Alterra moet verweten worden dat ze zich niet voldoende gelegen laat liggen aan de

weer gewoon

manier waarop het schieten van jaarlijks honderdduizend ganzen in z'n werk gaat. Wat zijn de gevolgen van de enorme verstoring op andere soorten, de grote aantallen aangeschoten en 'per ongeluk' geschoten beschermde ganzen, de sterke toename van de schuwheid, enzovoorts. Het zou niet de eerste keer zijn dat jacht op de ene soort een volkomen onverwacht en nog groter effect heeft op een andere soort. Wie had kunnen voorspellen dat door het illegaal wegvangen van slechtvalken in Siberië het broedsucces van de roodhals ganzen daar sterk zouden dalen? Veel meer onderzoek naar alle aspecten van de zaak zou nodig zijn geweest. Behalve de jacht op ganzen en smienten keert op korte termijn nog een aantal onderdelen van de Jachtwet terug. Zwarte kraai en kauw zullen weer vogelvrij worden verklaard. Jacht in natuurreservaten wordt weer toegestaan. Let wel: het gaat dan niet om het zogenaamde beheer, maar gewoon om de recreatieve jacht op wilde eenden, fazanten, hazen, konijnen en houtduiven. Ook het aloude populatiebeheer wordt weer toegestaan. Dat houdt in dat je er eerst voor zorgt dat er zoveel mogelijk wilde zwijnen, reeën en edelherten zijn, om ze vervolgens overhoop te schieten. Omdat ze anders misschien honger zouden krijgen, of een enge ziekte. Vreemd toch, dat die verschijnselen zich uitsluitend voordoen bij die diersoorten die jagers zo graag schieten. Nooit bij veldmuizen, egels of vleermuizen. Alleen de vos heeft nog even respijt en is nog niet op de landelijke vrijstellingslijst geplaatst. Maar hoe lang nog??

Harm Niesen

Rietganzen en brandganzen zijn ook al weer het slachtoffer geworden van de 'deskundigheid' van de faunabeheerders.
(foto's: J. Philippona en Mike Weston)

In memoriam

Ir. Wicher Leonard Jansen

Op 9 december 2003 is onze vorige voorzitter, voor ons was hij Wiep Jansen, overleden. Wij willen hem graag in ere herdenken en in dankbare herinnering houden. Ongeveer tien jaren (van 1981 tot 1991) heeft hij ons bestuur gepresideerd. Daarvoor en daarnaevens was hij natuurbeschermingsconsulent bij het Staatsbosbeheer. In die tijd waren het geen gemakkelijke omstandigheden. Net als nu trouwens.

Om voor De Faunabescherming wat meer begrip te kweken bij het publiek, besloten wij als bestuur onder zijn leiding een congres te organiseren, en wel het Congres Verantwoord Faunabeleid in de beginjaren negentig.

Met hart en ziel heeft hij aan de voorbereiding en de uitvoering daarvan meegewerkt (samen met de heer Mr. A.J. Cnoop Koopmans).

Ook allerlei andere activiteiten hadden zijn belangstelling en heeft hij goed geregeld. Altijd was hij optimistisch met een vriendelijke glimlach om de mond.

Toch toonde hij zich ook steeds realistisch en zakelijk punctueel. Wij hebben een geweldig fijne tijd gehad. Na zijn afscheid zijn wij als De Faunabescherming verder gegaan om de mensheid te bewegen tot een betere mentaliteit te komen betreffende natuur, milieu, flora en fauna.

Graag willen wij hier nog eens heel duidelijk onze grote dank en warme waardering uitspreken voor zijn oprechte, belangeloze en stimulerende inzet met veel gezamenlijk plezier en voor een belangrijk doel.

Namens onze stichting Jeen Poeder

Hoe gaat het met de

JAN BOUTERSE

Kort geleden stond
in Trouw een stukje van de
natuurmedewerker Henk van Halm
over een platgereden eekhoorn.

Nogal wat dieren worden slachtoffer van
het verkeer en dat verschijnsel neemt
met de groeiende versnippering van de
natuur in Nederland alleen maar toe. Maar
er is meer aan de hand. Henk van Halm
schreef dat in de afgelopen jaren de
eekhoornstand in Noord-Holland
dramatisch was teruggelopen, mogelijk
het gevolg van (virus)ziektes.

Nog maar tien jaar geleden liepen deze dieren over de balkons van de huizen rond het Vondelpark, of klommen in het Amsterdamse bos lang je broekspijpen omhoog. De laatste jaren waren er dus veel minder eekhoorns te zien. Bovendien zagen de dieren, die er zaten, er ziek uit en hadden onder meer slecht behaarde staarten. Henk van Halm eindigde met een hoopvol bericht: hij had recent weer een paar gezond uitzierende eekhoorns in het Amsterdamse bos gezien, zodat het erop lijkt dat dit zoogdier (waarvan in 2000 werd geopperd om het op de Rode Lijst van bedreigde diersoorten te plaatsen) weer wat uit het dal omhoog krabbelt.

Verspreiding

Na het lezen van het stukje van Henk van Halm ben ik op zoek gegaan naar meer informatie. In de Atlas van de Nederlandse Zoogdieren (KNNV, 1992) staat dat het verspreidingsgebied van de eekhoorn (*Sciurus vulgaris*) in de 19e eeuw minder groot was dan in de 20e eeuw, toen het dier profiteerde van de grootschalige bosaanleg op de Nederlandse zandgronden. Het is niet duidelijk in hoeverre de eekhoorn zelfstandig nieuwe gebieden heeft bereikt. Wel is zeker dat populaties in het Gaasterland, enkele Waddeneilanden, de duinen en in enkele stadsparken (Amsterdamse bos en Kralingse bos) het gevolg zijn geweest van het uitzetten door de mens. In de genoemde Atlas staat verder dat de aantallen eekhoorns in een gebied sterk kunnen fluctueren. Rond 1945 was de stand op de Veluwe slecht, wat door sommige mensen werd geweten aan de toegenomen stand van boomkruipers en haviken. Dat was waarschijnlijk niet de oorzaak, want ook in andere landen is de eekhoornpopulatie van tijd tot tijd ingestort, zoals in Engeland (1910) en Finland (1943/44). De oorzaak daarvan was het optreden van ziektes. Het is duidelijk dat daarvan in de naoorlogse jaren ook sprake was

Nogal wat dieren worden slachtoffer van het verkeer en dat verschijnsel neemt met de groeiende versnippering van de natuur in Nederland alleen maar toe. (foto: Rob Busser)

eekhoorn in Nederland?

in Nederland, waar de stand in 1970 een dieptepunt bereikte. Op Ameland zijn de eekhoorns verdwenen, maar opvallend was dat elders geïsoleerd levende populaties (zoals bij Amsterdam en Rotterdam) kennelijk niet door die ziektes werden getroffen.

Om wat voor ziektes gaat of ging het bij de eekhoorns? De symptomen waren verkleuring van de huid, kale plekken, gezwollen oogleden en de aanwezigheid van grote aantallen parasieten in de vacht. Er is gedacht aan virusinfecties (myxomatose, difterie), schurft, tuberculose en wat al niet meer. In Engeland is vastgesteld dat het bij de ziekteverwekker zou gaan om het parapokkenvirus. Dat schijnt verwant, maar niet gelijk te zijn aan het myxomatosevirus bij de konijnen - er is geen sprake van dat konijnen en eekhoorns elkaar wederzijds met hun ziektes besmetten.

Inteelt

Van Vilmar Dijkstra van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) kreeg ik bericht dat ook de VZZ de afgelopen jaren meldingen kreeg van dode eekhoorns in het bos. Na een oproep om dode eekhoorns te melden, bleef het echter stil. Uit de tellingen die de VZZ vanaf 1995 organiseert is niet af te leiden dat het beter of slechter gaat met de eekhoorn. Wat wel duidelijk uit de VZZ-gegevens komt, is dat de dichtheid van eekhoorns in Nederland van noord naar zuid toeneemt.

Mieke Holtslag van de Stichting Eekhoornopvang in De Meern meldde dat zij vreest dat er momenteel inderdaad weer sprake is van een opleving van hetzelfde virus dat in de jaren zestig de inheemse eekhoornpopulaties heeft gehalveerd. Volgens haar zou het met de eekhoorn in Noord-Holland relatief gezien niet dramatisch slechter gaan dan elders in Nederland, hoewel het duidelijk is dat de populaties in die provincie kleiner zijn dan bijvoorbeeld in Gelder-

land en Noord-Brabant. Mieke Holtslag noemde wel een ander gevaar, namelijk dat van degeneratieverschijnselen als gevolg van inteelt in geïsoleerd levende populaties (zoals die in het Amsterdamse Bos).

De toekomst van de eekhoorn is dus allesbehalve zonnig. Naar het virus dat de dieren heeft besmet, wordt wel onderzoek gedaan, maar er is in feite nog heel weinig bekend. Over het tegengaan of genezen van de ziekte(s) weten we nog minder. Een andere gevaar dat de eekhoornpopulatie bedreigt, is de versnippering van de natuur, waardoor leefgebieden voor de eekhoorn te klein worden en uitwisseling tussen populaties eerder uitzondering dan regel dreigt te worden. Daarnaast moeten we blijvend alert zijn op de Amerikaanse grijze eekhoorn (*Sciurus carolinensis*) van welke soort van tijd tot tijd een exemplaar in de Nederlandse natuur opduikt. Om toestanden te vermijden zoals in Engeland, waar deze exoot op veel plekken de inheemse eekhoorns heeft verdrongen, wordt door de Stichting Eekhoornopvang met vangkooien actie ondernomen zodra er een melding binnenkomt dat er ergens in Nederland

We moeten alert blijven op de Amerikaanse grijze eekhoorn die van tijd tot tijd in de Nederlandse natuur opduikt, (foto: Eric Jan Ouwekerk)

Deze eekhoorn is zonder staart geboren, waarschijnlijk betreft het een inteeltverschijnsel, in dit geval in het Amsterdamse Bos. (foto: Jaap Holtslag, Stichting Eekhoornopvang)

Eekhoorns hebben ook te kampen met stroperij: op de stam van een boom worden speciale stroppen geplaatst om eekhoorns te vangen, (foto: Dierenambulance Doetinchem, ter beschikking gesteld door stichting Eekhoornopvang)

een grijze eekhoorn is gezien. De gevangen dieren worden dan afgeleverd bij de Stichting Aap.

Voor dit artikel zijn onder meer de volgende websites geraadpleegd:

- www.aap.nl - Stichting Aap, opvang voor uitheemse dieren;
- www.eekhoornopvang.nl - Stichting Eekhoornopvang Nederland, voor opvang van zieke, gewonden en (te) jonge eekhoorns;
- www.vzz.nl - Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming.

De VZZ zoekt vrijwilligers die mee willen werken aan de aantalsmonitoring van eekhoorns

Eekhoorns zijn leuke en boeiende dieren. Ze zien er fraai uit met hun pluimstaart, oorpluimpjes en mooie vacht. In tegenstelling tot veel andere zoogdieren zijn ze ook vaak overdag actief, zodat hun gedrag en bewegingen goed te zien zijn. Daarom behoren ze tot de bekendste en meest gewaardeerde Nederlandse zoogdieren. Over hun aantalsontwikkelingen is echter zeer weinig bekend. Wel is iets bekend over het globale voorkomen in de vorige eeuw en nu. Zo hebben eekhoorns erg te lijden gehad van een ziekte in de periode 1960-1970, waardoor de aantallen landelijk flink achteruit gingen. Ook de verspreiding over Nederland in het midden van de jaren tachtig is globaal bekend. Na de ziekte heeft enig herstel plaatsgevonden, maar niet overal. Daarom heeft Zoogdiermonitoring een onderzoek opgezet, dat de aantalsontwikkelingen van de eekhoorn in Nederland vaststelt. Het is mogelijk

gebleken dit te doen door in februari de nesten van eekhoorns in een bosgebied te tellen. De jaarlijkse wisselingen in de aantallen nesten vormen een relatieve maat voor de aantalsontwikkelingen van de populatie eekhoorns.

Hoewel de eekhoorn momenteel in Nederland niet in zijn voortbestaan wordt bedreigd, staat hij wel vermeld op de Europese Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare zoogdieren. Blijkbaar zijn er een aantal landen in Europa waar het slecht gaat met de eekhoorn. Bij het uitvoeren van de tellingen - die plaatsvinden in de maand februari - is het van het grootste belang dat u ieder jaar zoveel mogelijk op dezelfde manier te werk gaat. Alleen dan zijn de door u en de andere deelnemers verzamelde gegevens jaar in, jaar uit met elkaar te vergelijken. Een aanmeldingsformulier kan worden aangevraagd via de website van VZZ, of op hun postadres: Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem.

Stichting Eekhoornopvang

Waarom Stichting Eekhoornopvang?

De rode eekhoorn valt sinds september 1994 onder de Natuurbeschermingswet, nu de Flora- en faunawet. Stichting Eekhoornopvang levert door het opvangen, verzorgen en weer opnieuw uitzetten in de natuur, een bijdrage aan de instandhouding van de rode eekhoorn in Nederland.

De werkwijze van de Stichting Eekhoornopvang: alle opgenomen eekhoorns krijgen de benodigde medische hulp en verzorging. Genezen verklaarde dieren worden teruggeplaatst in de vrije natuur. Voor de noodzakelijke 'gewenning' heeft de Stichting diverse ruimtes binnen en

Gelukkig zijn er ook nog gezonde eekhoorns in de natuur aan te treffen, zoals dit jonge exemplaar, (foto: Jaap Holtslag, Stichting Eekhoornopvang)

buiten beschikbaar. Na deze verschillende fases krijgen de eekhoorns de volledige vrijheid terug. Gewenning betekent dat de eekhoorns klaargemaakt worden voor de natuur. Willen ze zich in de natuur kunnen handhaven, dan moeten ze schuw zijn voor mensen en zelf voor hun voedsel kunnen zorgen. Stichting Eekhoornopvang werkt uitsluitend met vrijwilligers en ontvangt geen overheids-subsidies. Eekhoorns worden gebracht door dierenbeschermingsorganisaties, dierenambulances, (overheids)instanties en particulieren uit het hele land. Na melding halen zij ook zelf eekhoorns uit het hele land op. Hoe sneller meldingen hen bereiken, hoe groter de kans dat de - kwetsbare - eekhoorns ziekte of verwondingen overleven. Omdat Stichting Eekhoornopvang dieren opvangt die rechtstreeks afkomstig zijn uit het wild is het opvangcentrum niet toegankelijk voor publiek. De dieren moeten zo snel mogelijk weer teruggezet worden in de natuur, zonder aan mensen gewend te zijn geraakt. Bovendien zijn volwassen eekhoorns bijzonder stressgevoelig en met het oog daarop is het beter het contact tussen mens en dier zoveel mogelijk te vermijden. Ten slotte: het vervoeren en opvangen van eekhoorns is in principe niet toegestaan. Stichting Eekhoornopvang heeft hiervoor als enige een ontheffing van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

DE BUIT VAN VOS(S)

Begin februari sierde de meeste kranten op met het volgende bericht.

'Gemzenjagers op heterdaad betrap't'. De mannen in kwestie hadden zevenentwintig ganzen geschoten waaronder zes beschermde rietganzen. Ze hadden een vergunning voor slechts tien dieren. De AID en de politie betraptten de mannen op heterdaad. Het is misschien maar een druppel op een gloeiende plaat, maar goed. Wie weet hoeveel dieren er nog meer waren geschoten als er niet was opgetreden.

In de omgeving van Purmerend waren twee jagers met lokdieren aan het ganzen jagen. Toen een voorbijganger hen op hun foute handeling attendeerde, werden ze boos. Ze dreigden zelfs een bon uit te schrijven als de voorbijganger niet snel hun privé terrein zou verlaten. Kennelijk hadden de jagers nog opsporingsbevoegdheid ook! De 'voorbijganger' heeft melding van het voorval gemaakt bij de politie, die de zaak nu in onderzoek heeft.

Het bovenstaande zal vast niet het enige ganzenleed zijn dat er te melden is. Heeft u iets gehoord of gezien? Meldt het dan aan op de website van de faunabescherming www.faunabescherming.nl via 'Ganzenjacht Alert'.

In de Tubantia van eind december meldde een aantal buurtbewoners dat de jagers van landgoed Twickel slechte jagers zijn. Ze ergeren zich al jaren mateloos aan de kwaliteit van de schutters: *'Verleden jaar schoten ze een eend. Het dier viel neer achter ons tuinhuisje en krabbelde zwaar gewond weer overeind. Het vroor toen hard. De volgende ochtend lag het dier dood in de sloot.'* *'Twee jaar geleden werd er een*

haas geschoten. Het dier leefde nog. De jagers pakten het dier op bij de achterpoten en sloegen het met de kop tegen een weidepaaltje waar ze langs liepen.'

Tot zo ver een stukje uit een verslag van de verontwaardigde buurtbewoners. Volgens mij zouden deze buurtbewoners zich niet moeten ergeren aan het gedrag of aan de kwaliteit van de jagers maar aan de jagers zelf. Deze mensen hebben blijkbaar geen gevoel. Maar dat hebben ze geen van allen...

In het centrum van Zwolle werd een vos gesignaleerd. Onmiddellijk riepen de jagers dat dit dier een groot gevaar vormde voor de volksgezondheid. Een poging om het dier te verdoven mislukte: Met een verdovingspijl waar men normaal een koe mee om kan leggen kreeg men deze vos nog niet met twee pijlen plat! Dan maar een schot hagel; je zou het dier per abuis eens een kans geven... Na het 'overtuigende' verhaal van de jagers kon de politie niet anders en de omstanders hadden een waardeloos gevoel. Maar reintje moest en zou eraan. Wat zo'n groen pak en een geweer al niet vermag! Later hoorde ik op tv-oost een liefhebber zeggen *'Maak je toch niet zo druk, er zijn toch veel te veel vossen'*. De verslaggeefster knikte instemmend. Weet zij veel?!

In de Nederlandse Jager van 20 januari maakten de jagers het weer eens erg bont in de rubriek Varia: Een jongetje van zeven jaar toont trots een pas geschoten haas. In de begeleidende tekst is te lezen dat het jochie al vanaf zijn vijfde jaar meegaat als drijver. Een walgelijke vertoning om dit soort foto's te gebruiken voor het promoten van zo'n morbide hobby.

Er is nog één ding uit de Nederlandse Jager dat ik u niet wil onthouden: Annie Schrijver-Pierik, de CDA-coryfee op werkbezoek bij FBE's in Overijssel. Het is te zot voor woorden om uitgerekend de vrouw van een jager op werkbezoek te laten gaan bij jagers om daarna haar mede-kamerleden 'objectief' te kunnen informeren.

Misschien moeten we Annie maar eens meenemen in het veld, haar alle misstanden rond de jacht laten zien en haar vertellen dat ze met haar jachtvrienden in de Tweede Kamer de dood van duizenden dieren op haar geweten heeft. En dat ondanks het feit dat de Wet de in het wild levende dieren in principe goed gezind was.

In dezelfde rubriek Varia kondigen de junior-jagers een bezoek aan Hajenius aan. Hajenius is - als je de heren mag geloven - de sigarenzaak in hun enge wereld. Als ze de sigarenboer €15,- betalen mogen ze de sigarencursus *'Genietend Roken'* volgen. Nu mag je in ons land bijna nergens meer roken, maar de junior-jagers laten zich inpakken door een sigarenboer. Zo kun je meteen de mentaliteit van deze gasten zien: lak aan alles en overal hun eigen regels voor. Dat hebben we trouwens in het veld ook al vaak genoeg gezien en gemerkt. Maar laat ze maar roken, dan kunnen ze niet schieten. Of ben ik nu te naïef?

jager door dorpelingen bedreigd' Een jager uit Oostwold is zaterdagmorgen bedreigd door dorpsbewoners, nadat hij drie schoten uit z'n jachtgeweer nodig had om een drachtige reegeit dood te

schieten. De schutter ontlipte ternauwernood 'een lynchpartij', voordat een van de dorpsbewoners de politie had gewaarschuwd. Volgens de boze en hevig geëmotioneerde buurtbewoners heeft de drachtige reegeit onnodig lang geleden. Het duurde zeker twintig minuten voordat het dier dood was. Toen de verontwaardigde buurtbewoners de jager aanspraken op z'n gedrag kwam het tot bedreigingen en verbaal geweld. De geschrokken omwonenden ontstaken in razernij toen ze de foetus op de grond zagen liggen. Normaal worden zwangere reegeiten in december geschoten. Omdat het afgeven van de vergunning langer op zich liet wachten dan gebruikelijk, wordt er pas sinds enkele weken jacht gemaakt op reegeiten. Het schietincident vond plaats in het gebied van de Blauwe Stad. De bewoners vinden dat daar nu niet gejaagd mag worden, omdat de reeën worden verdreven door kranen en daardoor vogelvrij zijn. De schutter overweegt bij de politie aangifte te doen van bedreiging.

Voor anti jacht groepen is er eens per half jaar een overleg ergens midden in het land. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Jan van de Berg. Zijn telefoonnummer is (0547)36 13 22.

Als u informatie heeft voor deze rubriek of wilt reageren, kunt u e-mailen naar de redactie van Argus (zie colofon) of schrijven naar Harry Voss, Olieslagershorst 103, 7328 NM Apeldoorn. Bellen mag natuurlijk ook: (055) 534 45 50.

Wilde zwijnen op de Veluwe

GEERT GROOT BRUINDERINK (ALTERRA)

De auteur wil aantonen dat het tijd wordt om de afspraken die in de zeventiger jaren werden gemaakt eens te herzien in het licht van recente ontwikkelingen in het veld en in het onderzoek. Van een volwassen plek voor de ecologie binnen het beheer is nu geen sprake. Het beheer van het wilde zwijn is te zeer reactief in plaats van proactief en wordt te veel aan de jagers overgelaten. Die stellen zich daarmee uiterst kwetsbaar op. Het belangrijkste argument dat door de jagers zelf wordt gebruikt om te jagen, namelijk de bevordering van het welzijn van de dieren, lijkt immers niet echt op te gaan. Niet alleen voor jagers maar voor alle betrokkenen geldt: 'we weten te weinig van het gedrag en de ontwikkelingen van een populatie wilde zwijnen zonder jacht'.

Theorie

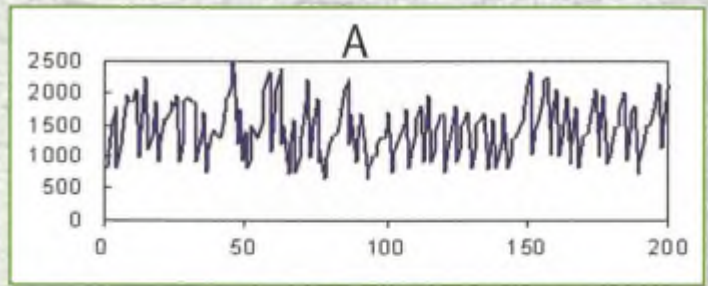
Wanneer een populatie hoefdieren zich vestigt in een gebied waar geen controle van hun stand optreedt door roofdieren en/of door de mens, zal zich na verloop van jaren een situatie instellen waarin de aantallen dieren afhankelijk van het voedselaanbod, min of meer fluctueren om een bepaald niveau, de ecologische draagkracht van het gebied. In de gematigde streken waar het voedselaanbod sterk wisselt met de seizoenen, wordt dit niveau voor een belangrijk deel bepaald door het voedselaanbod in de winter, ook wel de 'energetische bottleneck' genoemd. Bij 'doorschieten' van de aantallen boven draagkracht kan het voedselaanbod beperkend worden, met een negatief effect op de conditie van de dieren. Dit kan zich manifesteren in een lager lichaamsgewicht, een verlaagd voortplantingssucces en sterfte, eerst onder de jonge dieren. Sommige hoefdiersoorten migreren als reactie op voedsel-schaarste naar rijkere gebieden. Lokaal kunnen de aantallen als gevolg van deze mechanismen onder draagkracht dalen. Daardoor, maar ook door de wisseling der seizoenen, zal het voedselaanbod voor de overlevende dieren en daarmee hun conditie en voortplantingssucces verbeteren. Gevolg daarvan kan zijn dat de aantallen doorschieten naar een niveau boven draagkracht enzovoorts. Deze interactie tussen hoefdieren

en hun voedselaanbod resulteert in aantalsfluctuaties om het draagkrachtniveau, die in belangrijke mate afhangen van de stochasticiteit (toevaligheid) van omgevingsprocessen, bijvoorbeeld omdat niet elk jaar het voedselaanbod in de winter identiek is. Zowel planten als dieren zijn aangepast aan deze stochasticiteit.

Het wilde zwijn neemt binnen het hoefdierscala dat de Nederlandse bos- en natuurterreinen bevolkt een bijzondere positie in. Geen andere hoefdier heeft bijvoorbeeld een zo grote invloed op de bodem van zijn leefgebied. Sinds het in werking treden van de Flora- en faunawet mogen ze niet meer worden bijgevoerd met als doel de aantallen substantieel op te krikken. Steeds meer dus zal deze soort voor zijn voortbestaan zijn aangewezen op het natuurlijke voedselaanbod. Waar je zou verwachten dat een omnivore diersoort vrij flexibel onder alle omstandigheden voldoende voedsel kan vergaren, blijkt dat in het bijzonder de hoeveelheid beschikbare mast (eikels en beukenootjes en tamme kastanjes) bepalend is voor het welbevinden van de zwijnen. De relatie is simpel: mast wordt omgezet in vetreserves om de winter door te komen. Weinig of geen mast betekent een verhoogde kans dat dieren de winter niet overleven en dat de aanwas in het voorjaar minimaal zal zijn. Veel mast betekent een goede winterconditie en veel aanwas in het voorjaar. Van nature wisselt het mastaanbod tussen de jaren en daarmee de wijze waarop populaties wilde zwijnen de winter doorkomen en er biggen zijn in het voorjaar.

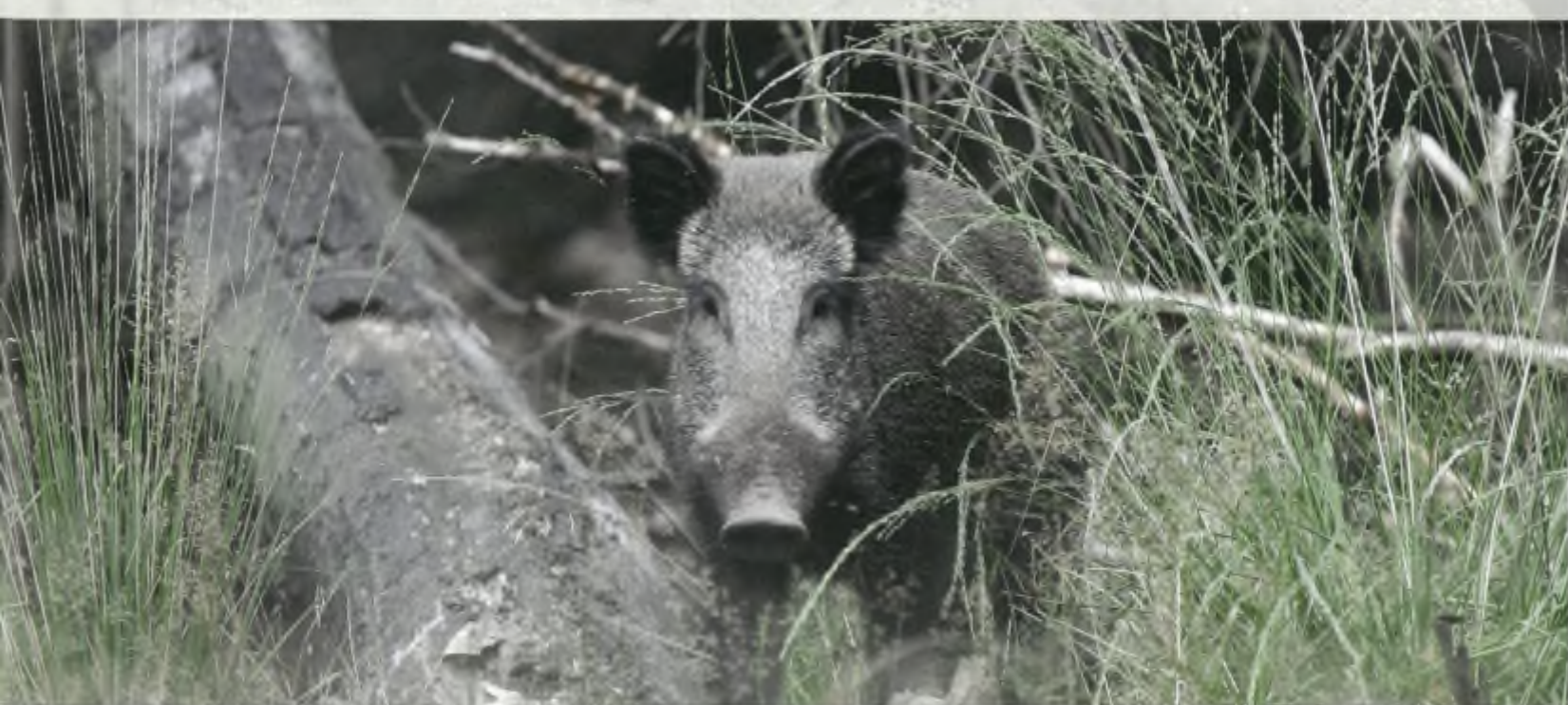
Ook in de uitgestrekte bosgebieden van Midden- en Oost-Europa geldt deze relatie. Toch is er een verschil. Wanneer daar sprake is van een slecht mastjaar, dan zitten er simpel een poos minder of in het geheel geen wilde zwijnen. Ze vinden dan elders een alternatief voedsel, vaak op boerenland. Op de Veluwe zitten ze er echter altijd, ze kunnen niet weg en worden dus sneller en harder geconfronteerd met de afhankelijkheid van genoemde loofboomsorten.

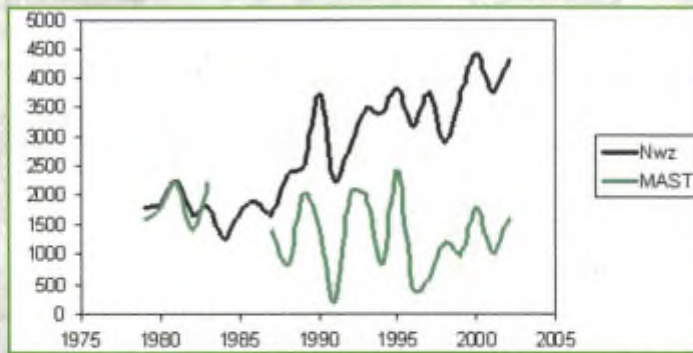
Figuur 1. Door een model gesimuleerde aantalsontwikkeling van wilde zwijnen op de Veluwe. Weergegeven is de zomerstand (met biggen).

Op basis van deze unieke relatie werd een model ontwikkeld waarmee de natuurlijke draagkracht voor wilde zwijnen kon worden berekend. Behalve met de energiebehoefte van de wilde zwijnen wordt rekening gehouden met de relatie tussen de leeftijd van het bos en het 'mastleverend vermogen' en met competitie om voedsel met edelhert, ree, rund en paard. De uitkomst was een voorjaarsstand van circa zeventienhonderd stuks. De zomerstand inclusief de biggen is dan circa vijftienhonderd stuks. Met behulp van een daarop voortbordurende populatiedynamische analyse kan inzichtelijk worden gemaakt hoe de stand bij afwezigheid van actief beheer schommelt onder invloed van de wisselende beschikbaarheid van mast (Figuur 1). Deze schommelingen in de aantallen betekenen ook schommelingen in de predatiedruk van zwijnen op hun voedsel. Er zijn pieken, maar ook *dalen* waarin althans in theorie de prooi, plantaardig en dierlijk, zich kan herstellen.

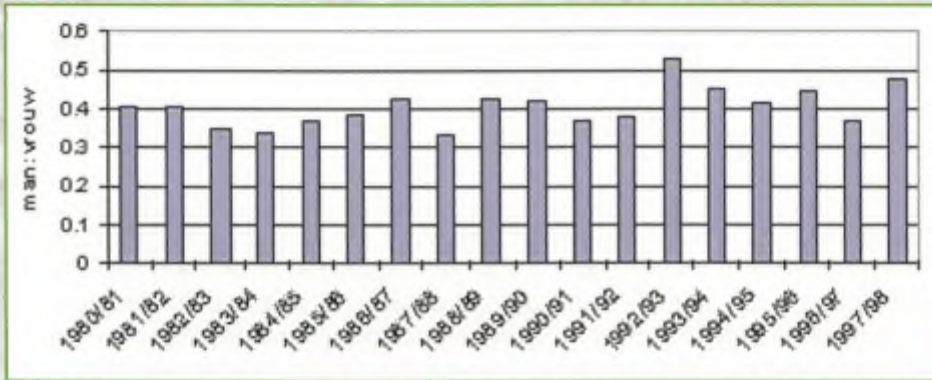
Voor de Veluwe geldt al sinds de jaren zeventig de afspraak dat een voorjaarsstand van circa zeventienhonderd dieren kan worden aangehouden. Voor zo'n afspraak zijn best redenen te bedenken. Immers, grote aantallen wilde zwijnen houden een risico in voor de biodiversiteit, daarin verschillen ze niet van andere hoefdiersoorten. De verkeersveiligheid is van belang, ofschoon er geen één op één relatie bestaat tussen de aantallen

De foto's, van Geurt Besselink, zijn genomen op de Veluwe.

Figuur 2. Schommelingen in de voorjaarsstand van wilde zwijnen op de Veluwe (bovenste lijn) in relatie tot de schommelingen in het mastaanbod van de voorafgaande herfst.

Figuur 3. De geslachtsverhouding onder de wilde zwijnen bij de voorjaarstellingen

hoefdieren in een gebied en het aantal aanrijdingen. Een argument kan zijn de verspreiding van zogenaamde dierziekten als Klassieke Varkenspest of Mond en Klauwzeer. Lage dichtheden verkleinen de kans op besmetting en transmissie van de ziekte. En tenslotte een beheersaspect: wanneer je elk jaar de aanwas weg moet schieten is het zaak die opgave uitvoerbaar te houden en zoveel mogelijk verstoring door de jacht te voorkomen. Hoe lager de dichtheid, des te eerder het afschotquotum zal zijn bereikt. Vandaar een door de meeste partijen aanvaarde compromisdichtheid. De afspraak uit de zeventigerjaren spooft goed met de uitkomsten van de modelbenadering uit de negentiger jaren.

Praktijk

Er zitten dus nogal wat haken en ogen aan de omgang met wilde zwijnen, zeker wanneer we dit op een respectvolle manier willen doen. En hoe gaat het nu écht in de praktijk?

In de vrije wildbaan van de Veluwe bespeuren we een trend van stijgende aantallen wilde zwijnen (Figuur 2). Niet door *herinroducties* en *rekolonisatie* van voormalig agrarisch gebied. Ook niet door de *toegenomen maïsteelt*, immers maïsakkers zijn onbereikbaar voor ze. De aantalstoename werd niet veroorzaakt door een *vervrouwelijking van de stand*, waardoor de reproductiecapaciteit van de populatie zou zijn toegenomen (Figuur 3). Ook is men een aantal jaren geleden niet plotseling meer gaan bijvoeren, het omgekeerde is eerder het geval, of anders gaan tellen. Wanneer iedereen zich aan de regels houdt lijkt het verdedigbaar om vijf tot acht procent draagkrachtoverhoging aan te houden als consequentie van het 'lokvoeren'. We hebben onderzocht of eik en beuk misschien een hogere *mastproductie* hebben dan voorheen, met behulp van maststatistieken. De gemiddelde score op een schaal van nul tot vijf, voor mastproductie over de periode 1980-1989 en 1990-1998 was voor eik 2,71 en 2,44; voor Amerikaanse eik was dit 3,57 en 1,89. Zo er al een tendens is voor eik, is dit een neerwaartse. Gelet op de oppervlakte van eik en de productie over de Veluwe als

geheel, zou dit een belangrijk negatief effect op de draagkracht hebben en zeker niet de verklaring voor de toename van de wilde zwijnen inhouden. Voor beuk was het aantal mast-rampjaren van 1980 tot 1989 even groot als van 1990 tot 1998, namelijk vier. De corresponderende gemiddelde scores liepen op van 1,70 tot 2,44. Beukenmast is dus toegenomen, maar dit valt in het niet ten opzichte van de afname van de eikenmast.

Niet uitgesloten is een verband met *klimaatveranderingen*, waardoor er bijvoorbeeld minder natuurlijke sterfte als gevolg van streng winterweer zou kunnen optreden. De *veroudering van het bos* en de daarmee gepaard gaande toename van mast en bijvoorbeeld ook adelaarsvaren, speelt wel een rol. Afgaand op het mastaanbod alleen zou deze factor circa zeventien procent van de toename kunnen verklaren. Ook de *vergrassing* in samenhang met de stikstofdepositie kan niet worden uitgesloten als oorzaak van de aantalstoename.

Die laatste drie factoren kunnen wellicht deels verklaren waarom de schommelingen in de aantallen wilde zwijnen zich bij een steeds grotere populatieomvang afspelen (Figuur 2). De belangrijkste verklaring echter ligt mijn inziens besloten in een combinatie van twee factoren:

- de aantallen worden bij de voorjaarsstelling zwaar onderschat. Dit wordt doorvertaald in een relatief laag afschotquotum;
- het geplande jaarlijkse afschotquotum wordt vaak niet gehaald.

In een periode met een aantal goede mastjaren achtereen kan dit leiden tot de geconstateerde groei van de populatie. En dan komt er een 'rampjaar' zoals nu, van 2003 naar 2004. Er is weinig mast in de herfst en wat er is moet door veel bekken worden gedeeld. Dan wordt de spoeling dun, met als gevolg een sterke teruggang van de conditie, veel sterfte in februari en maart, en weinig biggen in het voorjaar van 2004. Indirect wordt hiermee aangetoond dat althans in de nawinter niet wordt bijgevoerd.

Er ontstaat wel een extra ethisch probleem, omdat de omvang van de sterfte een direct gevolg is van het toestaan van groei in de populatie.

Conclusies

- wilde zwijnen zijn niet goed te tellen;
- jagers schieten minder dan ze beloven;
- ook onder een jachtregime leggen veel dieren het loodje als gevolg van ondervoeding in de nawinter;
- ruimte geven aan natuurlijke processen impliceert ruimte geven aan ethische aspecten van beheer.

Het veelgehoorde argument: '*jacht bevordert het welzijn van de dieren*' komt op zijn minst in een ander daglicht te staan. Dat geldt ook voor de onder jagers veelgehoorde uitspraak dat biologen van de Veluwe hun speeltuin willen maken. Wie speelt hier nu?

Natuurlijker?

Onder beheerders gaan de laatste jaren echter stemmen op om meer ruimte te geven aan natuurlijke processen. Een meer natuurlijk beheer van wilde zwijnen, bijvoorbeeld een combinatie van een minder rigide aantalregulering en uitbreiding van de leefgebieden, zou ruimte scheppen voor de hierboven aangegeven aantalsfluctuaties. Er rijzen dan een aantal vragen. Een terughoudend beheer, hoewel op zichzelf een voor de hand liggende optie voor (nagenoeg) natuurlijke landschappen, is om een aantal, deels met elkaar samenhangende redenen, niet zonder risico:

- het ecosysteem Veluwe wordt gekenmerkt door een grote component, uit oogpunt van *energieaanbod* arm bos; veertig tot vijftig procent van het leefgebied draagt nauwelijks bij aan de kansen op duurzaam overleven voor het wilde zwijn;
- het ecosysteem Veluwe is *mineraalarm*; in relatie tot het wilde zwijn geldt dit specifiek voor het natrium-aanbod (let maar eens op het wroeten in de berm na het strooien van pekelt tegen gladheid);
- ofschoon de Veluwe dus uit het oogpunt van voedselaanbod een marginaal biotoop voor wilde zwijnen vormt, zijn de mogelijkheden om hieraan het hoofd te bieden door middel van *migratie* zeer beperkt.

Het ecosysteem Veluwe is bovendien incompleet door het ontbreken van *natuurlijke predatie* die een rol zou kunnen spelen bij het dempen van de in dit rapport beschreven aantalsfluctuaties. Ook heeft de aanwezigheid van een natuurlijke predator gevolgen voor het terreingebruik van hoefdieren.

Van belang wordt ook het *ethische aspect* van zo'n beheer. Immers, bij een dergelijke beheervorm wordt geaccepteerd dat in sommige jaren substantiële sterfte op kan treden. Het wilde zwijn zelf is hieraan uitstekend aangepast vanwege het hoge reproductie-niveau in goede mastjaren. De populatie komt er wel weer bovenop, maar individuele dieren zullen lijden en sterven.

De ellende van de

Dat jagers roofvogels haten is algemeen bekend. Dat roofvogels beschermde dieren zijn weten we ook. En dat de jagers zich daarom nogal eens schuldig maken aan het illegaal doden van roofvogels staat ook regelmatig in de krant. Eind januari werd er door de Rechtbank van Roermond nog een jager veroordeeld voor het op grote schaal uitleggen van vergiftige makreel en duif in het gebied rond De Peel, op de grens van Limburg en Noord-Brabant. Veelal echter wordt de ware dader niet gevonden, verdwijnt de zaak in de doofpot en blijft verborgen wat er zich precies in het veld afspeelt. De auteur van dit artikel houdt zich al jaren bezig met het lot van de roofvogels en met de ellende die deze dieren van de jagers te verduren hebben. En wat hij en zijn kameraden te zien en te horen hebben gekregen is nauwelijks te beschrijven. Een terugblik op twintig jaar illegale, gruwelijke roofvogelvervolging op de grens van Duitsland en Zuid-Limburg.

Toen ik in 1978 mijn eerste dode roofvogel in de Selfkant in Duitsland vond, kon ik nog niet vermoeden wat voor impact deze vondst op mijn leven en op de lokale jagerswereld zou hebben. Het ging in dit geval om een havik, een mannetje, met een groot gat in de borst. De rest van het vogellichaam was helemaal aan flarden geschoten. Bij het oprapen van wat er van het dier over was, rolden de hagelkorrels eruit. Ik begreep toen nog niet wat een roofvogel voor een jager betekende. Dat werd mij vanaf dat moment echter vrij snel duidelijk: Jagers haten roofvogels en laten geen gelegenheid onbenut om aan deze haat toe te geven. Ik besloot mij te gaan verdiepen in de problematiek van de roofvogels in Zuid-Limburg en in het aangrenzende deel van Duitsland en wilde gegevens verzamelen over de gevolgen van deze

Buizerd (foto: Geurt Besselink).

roofvogelhaat. In mijn agenda kwamen steeds meer jachtvelden te staan waar ik dode roofvogels wilde gaan tellen. Samen met mijn broer Rob begon ik systematisch deze jachtvelden op te zoeken om er een kijkje te nemen en vooral ook om vast te leggen hoe de jagerswereld alle mogelijke middelen gebruikt om roofvogels op brutale en gruwelijke wijze te vervolgen en af te slachten. We gingen ons intensief bezig houden met de broedvogelinventarisatie van alle soorten roofvogels. Onze aanwezigheid in het veld leidde echter tot vele confrontaties met de heren in 't groen en steeds weer hoorden we hun motto: *'een dode havik, een dode buizerd, is een goede roofvogel'*. In dit artikel schetsen wij u aan de hand van wat we gezien hebben een beeld van de hedendaagse praktijk rond de roofvogelvervolging. Daarnaast proberen we u inzicht te geven in de reden waarom jagers roofvogels haten.

roofvogel

Als lokaas voor roofvogels wordt onder andere gebruik gemaakt van konijnen, die zijn volgespoten met parathion. (foto: Rob Meuffels)

De zeldzame rode wouw, die werd gevonden in het Waldfeuchter Feld was vergiftigd met parathion. (foto: Brücke)

Fazanten

Tijdens onze tochten in jachtterreinen kwamen we steeds vaker praktijken tegen die het daglicht niet konden verdragen. Eén daarvan is het kweken en uitzetten van fazanten. Duizenden tamme fazanten uit de volière worden jaar na jaar kort voor het jachtseizoen in de natuur uitgezet. Het zijn vaak tamme 'kippen', die puur voor het vermaak van de jagers worden losgelaten om te kunnen worden afgeknald. En natuurlijk is de jager niet de enige die de kwetsbaarheid van deze dieren opmerkt. Ook een havik ziet ogenblikkelijk het onnatuurlijke gedrag van deze fazanten en, omdat ze zo'n gemakkelijke prooi vormen, zal hij ze snel pakken. En dat was nu juist niet de bedoeling, want de heren in 't groen hadden hele andere plannen met deze dieren. Ze zien roofvogels dus als hun vijanden, die hun 'speeltjes' afpakken.

Gifslachtoffers

De gruwelijkste en tegelijkertijd meest effectieve methode om roofvogels te doden is gif. Vanaf 1980 hebben we in de jachtvelden rond Heinsberg en Selfkant in Duitsland en in Midden-Limburg tientallen roofvogels gevonden, die door middel van parathion gedood waren. Parathion is een landbouwgif. Dit gif is voor de jagers alleen op de illegale markt te verkrijgen. In Nederland is het wat lastiger maar in België is dit gif zonder veel moeite te verkrijgen. Duiven afschieten, volspuiten met vloeibare parathion, en in de buurt van fazantenvoerplekken neerleggen. De jager kon toekijken hoe de roofvogels ter plekke het loodje legden. En nog steeds leggen. Ik heb ze zelf uit de bomen zien vallen, afhankelijk van de gifconcentratie. Een verschrikkelijke dierenkwellerij, want het gif verlamt de spieren en blokkeert de opname van zuurstof in het bloed. Wie één keer in zijn leven een roofvogel op deze gruwelijke wijze ziet sterven, vergeet dit nooit meer.

Tot op de dag van vandaag is deze methode in de uiterst kale landbouwgebieden rond Heinsberg in gebruik bij jagers die maar één doel voor ogen hebben: de roofvogels vervolgen en uitroeien. Als lokaas gebruiken ze veelal duiven, vissen, konijnen of fazanten, die

volgespoten zijn met parathion. Dat gebeurt nota bene ook nu nog steeds in de nabijheid van wandelpaden, waar kinderen en honden vrije toegang hebben. Het buitengewoon gevaarlijke van dit gif is, dat het onmiddellijk door de huid heen dringt. Je hoeft het niet eens in te nemen. Het is onvoorstelbaar wat er gebeurt als kinderen het vergiftigde aas in hun handen krijgen, of zoals bij kleine kinderen, in de mond... De dood door dit gif is afschuwelijk. In de loop van de tijd hebben wij tientallen aangiften gedaan bij de Duitse officier van justitie in Aken. Helaas was deze heer zelf een fanatiek jager, dus werd er met onze aangiften weinig gedaan. Ook de rechercheurs en de gewone politiemensen die onderzoek verrichten naar de door ons ingediende aangiften, zijn zelf vaak jagers. Ik hoef dan ook niet uit te leggen wat er met onze aangiften gebeurde! Het resultaat van opheldering was nul komma nul procent. Erger nog: wij, en ik in het bijzonder, werden als dader beschuldigd. Dat is de harde realiteit. Begin jaren tachtig leverden wij twee buizerds, één havik en een blauwe kiekendief, die gifslachtoffer waren, bij de Duitse politie in voor onderzoek. Een (illegale) preparateur liet ons later weten dat een Duitse rechercheur diezelfde vogels bij hem had

afgegeven om ze op te laten zetten voor privé doeleinden. Wij informeerden onmiddellijk de pers en de officier van justitie. En wat gebeurde er? De zaak werd in de doofpot gestopt! Dus: einde verhaal.

Een jachtruzie

Pure waanzin beleefden wij in 1986 in het Koningsbosch in Midden-Limburg. Afgunst, haat en nijd om het bezit van een stuk grond dat twee jagers opeisten om er een zelfstandig jachtterrein te creëren, leverde duizenden vergiftigde dieren op. De jager, die aan het kortste eind trok bij de toewijzing van dit gewraakte stukje grond, strooide in de winter vergiftigde tarwe uit in het jachtterrein van zijn rivaal. Duizenden dode dieren, waaronder huismus, duif, vos, konijn, roek, kraai, buizerd, kiekendief, havik en zelfs een sperwer, waren het gevolg. Al deze dieren werden op een gruwelijke manier vergiftigd. En dat alles enkel omdat twee jagers ruzie hadden om een stukje grond! Hoeveel kun je om de natuur geven?

Veel roofvogels, waaronder de zeldzame blauwe kiekendief (links) en rode wouw (links-onder) waren het slachtoffer van vergiftigde tarwe in Koningsbosch. (foto: Rob Meuffels)

In de omgeving van Effeld/Rothenbach (Duitsland), vlakbij Roermond werd deze 'geklemde' havik in een boom gevonden, (foto: Rob Meuffels)

De Faunabescherming - toen nog Kritisch Faunabeheer - maakte de zaak indertijd publiekelijk aanhangig, waarop de twee jagers elkaar in de krant openlijk beschuldigden van de gifmoorden. Eén van de politiemensen uit Echt en een veldpolitieaanman, die de zaak vervolgens moesten onderzoeken, waren echter zelf als jager in het gebied actief. Zij werden door de natuurbeschermers beschuldigd van belangenverstrengeling omdat het onderzoek traag en niet doeltreffend verliep. Het is dan ook niet verrassend dat deze zaak uiteindelijk niet heeft geleid tot aanhouding van een dader.

Klemmen

Een buitengewoon brutale en laaghartige vorm van dierenkwellung is de vangst van roofvogels met de klem. Vooral in gebieden waar oudere jachtverzichten en jagers het voor het zeggen hebben, wordt veelvuldig gebruik gemaakt van de zogenaamde paalklem. Doelgericht staan deze paalklemmen in de buurt van fazantenvoerplekken. In de winter zijn ze voorzien van lokaas. De afschuwelijke gevolgen van verminking, die deze klemmen tot gevolg hebben, hebben we van dichtbij gezien. Zo zagen we dat de poten van een roofvogel, in dit geval een buizerd, door zo'n klem waren

verbrijzeld of zelfs geheel geamputeerd. Ik heb buizerds gezien die dagen- en nachtenlang in deze klemmen hadden gezeten, half doodgebloed en ernstig verzwakt en hulpeloos waren overgeleverd aan dit krankzinnige jagersgeweld. In 1984 betrapten wij een jachtverzichter bij kasteel 'Rurich' in Duitsland, circa veertig kilometer ten oosten van Roermond, die bezig was twee havikvangkorven neer te zetten met daaraan talloze klemmen. Een buizerd hing in een winternacht half doodgebloed en met gebroken poten in één van deze klemmen. In de buurt van de vangplek vonden wij grote aantallen dode buizerds, die weggegooid waren, nadat ze in de klem waren gedood. Nadat het ons gelukt was deze slachting op de voorpagina van de Rheinische Post te krijgen, kwamen de betrokken jachttheer en zijn jachtverzichter in grote problemen. Uiteindelijk belandde alleen de laatste in de beklagdenbank maar toch kregen zowel de jachtverzichter als zijn baas een waarschuwing van de rechter. Echter de emoties waren inmiddels zo hoog opgelopen dat tot op de dag van vandaag geen klemmen meer op het terrein zijn gevonden. Zelfs de volières waarin fazanten werden gekweekt, zijn sindsdien leeg gebleven...

Doelgericht werden paalklemmen in de buurt van fazantenvoerplekken geplaatst, voorzien van lokaas. De afschuwelijke gevolgen van verminking

laat zich raden. De poten van een roofvogel, in dit geval een buizerd, werden door zo'n klem verbrijzeld of zelfs geheel geamputeerd. (foto: Rob Meuffels)

In 1984 betrapten wij een jachtopzichter bij kasteel 'Rurich' in Duitsland, circa veertig kilometer ten oosten van Roermond, die bezig was twee havikvangkorven neer te zetten met daaromheen talloze klemmen. Een buizerd hing in een winternacht half dood-gebloed en met gebroken poten in één van deze klemmen, (foto: Rob Meuffels)

Hagel

Beschermd of niet, roofvogels worden nog steeds met de regelmaat van de klok geschoten. En daarbij schromen de jagers er niet voor om gebruik te maken van hagel. Zo'n vijftienvijftig procent van alle gevonden dode roofvogels, vanaf 1980, de tijd waarin wij met ons speurwerk begonnen, blijkt te zijn geschoten. Hele nesten van havik, buizerd en zelfs wespandief, worden met hagel beschoten en doorzeeft. In Duitsland kregen wij altijd te horen dat het uitsluitend stropers waren, die zich tot dit soort activiteiten verlaagden. Het zou hen vooral gaan om vogels die konden worden opgezet. Maar dat is natuurlijk onzin, want het zal duidelijk zijn dat een door hagel aan flarden geschoten roofvogel voor de preparatie geen enkel nut heeft.

'Het biologisch wapen'

Tot slot willen we nog één volstrekt bizarre uitwas van de haat tegen roofvogels en de gevolgen daarvan voor vele andere in het wild levende dieren aan de kaak stellen. In 1982 verkreeg een jachtheer, een industrieel, de jachtvelden en de pacht toegewezen bij Kaldenkirchen, een klein stadje net over de grens bij Venlo. De bossen rond het stadje veranderden binnen de kortste keren in

een reusachtige fazantenkwekerij. Roofvogels, met name de havik en af en toe een buizerd, kaapten deze halftamme dieren, nadat ze waren losgelaten, natuurlijk gemakkelijk voor de neus van de jagers weg. Aan het afschieten, het vergiftigen of het klemmen van roofvogels was een groot risico voor de jagers verbonden. Ze wilden niet graag betrappt worden op dit soort strafbare feiten. Nu wilde het geval dat de jachtheer eigenaar was van een keten van biologische laboratoria, waarin onder meer onderzoek aan allerlei ziekteverwekkers werd gedaan. En het ongelofelijke gebeurde: De jachtheer infecteerde talloze geschoten duiven met het 'Newcastle virus', een dodelijk virus voor vogels, vooral voor kippen. Het virus veroorzaakt verlamming van spieren, problemen met de ademhaling en met de zuurstofvoorziening in het bloed. De gevolgen voor in het wild levende vogels en ook voor andere dieren zouden nog veel verschrikkelijker zijn geweest, als niet de Duitse natuurbeschermers, nadat er tientallen dode haviken waren gevonden, de plaatselijke autoriteiten hadden ingeschakeld om een einde aan deze absurde en levensgevaarlijke praktijken te maken. Hoewel het, door gebrek aan direct bewijs, nooit tot een rechtszaak tegen de industrieel is gekomen, was de enorme politieke druk voldoende om hem de pacht van de jachtterreinen te ontnemen. De lokale overheid van Kaldenkirchen zorgde ervoor dat de fazanterieën even snel weer uit de bossen verdwenen als ze erin waren gekomen. Tot op de dag van vandaag kun je echter nog steeds de resten zien van de grootste fazantenkwekerij die we ooit hebben gezien!

Niet rooskleurig

Uit het bovenstaande blijkt dat het slecht gesteld is met de tolerantie van de jager ten opzichte van de roofvogel. Wettelijke bescherming van deze dieren heeft nauwelijks effect. Met name vanaf 1980 begon het jagersgeweld tegen roofvogels in Midden-Limburg en aangrenzend Duitsland echt grote vormen aan te nemen. Dat gold vrijwel zeker ook voor de rest van Nederland.

Het hoeft weinig betoog dat roofvogels, ook in de toekomst, op allerlei brutale manieren, met gif, met de klem of met het geweer door fanatieke jagers zullen worden gedood. Deze heren in 't groen op heterdaad betrappen is en blijft moeilijk. De vondst van een gedode vogel in het veld is niet voldoende om een jager of diens handlangers aan te houden of om hem zelfs maar enige angst in te boezemen. Als jagers er kennelijk niet voor terug deinken om zelfs biologische 'wapens' in de strijd te gooien, dan moet de haat wel heel erg diep zitten.

We realiseren ons dat wat er in dit artikel de revue is gepasseerd, slechts het beroemde 'topje van de ijsberg' is. Bovendien zijn we ervan overtuigd dat we vanaf 1980 honderden slachtoffers niet hebben ontdekt. We hebben dan ook niet de illusie dat het, als het aan de jager ligt, binnenkort veel beter zal gaan met de Nederlandse en de Duitse roofvogels. Dat is jammer, voor de roofvogel zelf maar ook voor de natuur, want roofvogels zijn een belangrijke en onmisbare schakel in de kringloop van de natuur. Maar ja, dat zal de jager een zorg zijn. Als hij zijn fazantje maar kan schieten...

De oeros en de van wilde

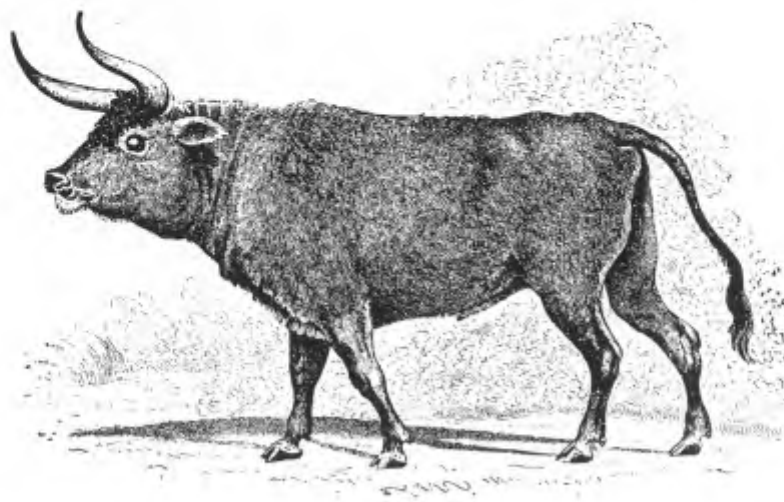
CIS VAN VUURE

Het derde artikel over de herintroductie van dieren in Nederland gaat over de oeros, het wilde rund dat begin 17e eeuw in Europa is uitgestorven. De reden voor een artikel over dit uitgestorven dier is het verschijnen van het boek 'De oeros, het spoor terug' van de Wageningse onderzoeker Cis van Vuure.

De auteur gaat hierin niet alleen in op de geschiedenis van de oeros tot het jaar 1627, toen het laatste exemplaar van deze diersoort stierf, maar ook op het terugfokprogramma van de Duitse gebroeders Heek en over het gebruik van de heckrunderen als grote grazers in Nederlandse natuurgebieden.

Heckrunderen op de Slikken van Flakkee. Links jonge stier met aalstreep, rechts oudere stier met kleurzadel (ontkleuringszone) op de rug. (foto: Cis van Vuure)

Augsburger oeros. Deze afbeelding van een oerosstier is een kopie van een schilderij uit het begin van de 16e eeuw.

herintroductie runderen

Bij Spaanse vechtrunderen komt, anders dan bij hekrunderen, geregeld de hoornvorm voor zoals de oeros die had: de hoorns krommen naar voren en naar elkaar toe. (foto: Cis van Vuure)

Wat voor dier was de oeros en hoe zag het eruit?

De oeros (*Bos taurus primigenius*) is de wilde voorouder van onze melk- en vleesrunderen en leefde in een groot deel van Europa, Azië en Noord-Afrika. Sedert de oeros in onze streken verscheen, circa driehonderdduizend jaar geleden, heeft de mens er jacht op gemaakt. Deze jacht en de verdrijving (eveneens door de mens) uit zijn favoriete foerageergebieden (langs rivieren) deden het aantal oerosen steeds verder afnemen. Zijn laatste toevluchtsoord vormde het Bos van Jaktorów (Centraal-Polen), waar hij gedurende enkele eeuwen onder het gezag van de Poolse koningen beheerd werd.

De oeros sprak door zijn verschijning en gedrag sterk tot de menselijke verbeelding. Qua uiterlijk verschilde de oerosstier sterk van de oeroskoe. De stier had een schofthoogte die varieerde van honderdzestig centimeter tot honderdtachtig centimeter en de koe van circa honderdvijftig centimeter. Ook hun vachtkleur verschilde; de stier was diep zwartbruin met over de ruggengraat een smalle lichte (aal)streep en de koe had een roodbruine vachtkleur. Rond de snuit zat een lichte zone. De koe had een kleine uier; ongeveer zoals een paard heeft. De grote uiers van onze huidige melkrunderen zijn een gevolg van het eeuwenlang fokken op melkgift. De hoorns van de oeros kunnen we reconstrueren aan de hand van vele teruggevonden hoornpitten (botuitgroeiingen van de schedel) en een twintigtal hoornscheden. Daaruit blijkt dat de hoorns een zeer kenmerkende, stabiele vorm en stand hadden, waaraan de oeros goed te herkennen was. De stier had langere en dikkere hoorns dan de koe. In vergelijking met de meeste van onze huidige huisrunderen had de oeros relatief lange poten en een relatief lange kop.

Naamsverwarring, urus, oeros, Auerochs

De oorspronkelijke benaming van de Germanen voor de oeros was 'Ur' (spreek uit: 'oer'). Doordat dit woord op het eind van de Middeleeuwen, onder invloed van een taalkundig proces, veranderde in 'Auer' en 'Auerochs' ('ochs' is een oud woord voor 'rund') en dit woord bovendien, na het uitsterven van de oeros, overging op de wisent, heeft dit tot veel verwarring in de literatuur geleid. Pas op het eind van de 19e eeuw kreeg men dit in Duitsland door en ging men er toe over de oeros weer 'Auer(ochs)', te noemen. Vanuit het Duits kwam de naam in het Nederlands terecht, werd tot 'auëros' en uiteindelijk 'oeros'. Als het dier in Nederland was blijven leven dan zou hij nu 'uur(os)' heten. Julius Caesar, die in 53 voor Christus een korte beschrijving van de oeros gaf, maakte van het Germaanse woord 'Ur' het Latijnse 'urus'.

Verwisseling met de wisent

De wisent lijkt erg op zijn Amerikaanse verwant de bizon. Leven bizons op grasvlakten, wisenten zijn steppe- en bosbewoners. Eeuwenlang was de wisent het grootste in het wild levende dier van Europa; of hij na de laatste ijstijd ook in Nederland voorkwam is nog steeds geen uitgemaakte zaak. Ontbossing en jacht drongen hem steeds verder terug. In 1919 werd de laatste wilde wisent in Polen afgeschoten, in 1926 in de Kaukasus. Mede dankzij de toenmalige Artisdirecteur Sunier is in 1920 een internationaal fokprogramma gestart met wisenten in dierentuinen en wildparken om de soort van de ondergang te redden. In 1952 werd de eerste in dierentuinen gefokte wisent losgelaten in het Bos van Bialowieza (Oost-Polen), gevolgd door vele anderen. Nu leven er weer ruim drieduizend dieren verspreid over de hele wereld; afkomstig van zeer weinig (dertien) originele dieren. Binnen de soort wisent (*Bison bonasus*) is er geen kleurverschil tussen de stier en de koe; beide zijn roodbruin tot donkerbruin gekleurd. De hoorns zijn korter (en dunner) dan de oeros ze had; wisent maximaal achtenvijftig centimeter, oeros maximaal honderdacht centimeter. Oeros-hoorns waren licht gekleurd met een donkere punt en wisenthoorns zijn geheel donker gekleurd. Bovendien waren de hoorns van de oeros meer naar voren gericht dan die van de wisent. Van de oeros zijn geen opvallende haarlengten bekend, bij de wisent is het voorste deel (voorhand) van het dier langer behaard dan de rest van het lichaam. Bij de wisent bevindt zich onder de kin meestal een lange baard; bij de Amerikaanse bizon is de beharing nóg sterker. De wisent heeft een verhoogde schoft vanwege de lange doornuitsteeksels van de ruggenwervels.

Waar leefde de oeros, wat weten we van het uitsterven van de soort

Zoals hiervoor al gezegd, had de oeros een groot verspreidingsgebied. Binnen dat verspreidingsgebied kon een grote verscheidenheid aan vegetatietypen gevonden worden die niet gelijkelijk benut werden door het dier. Opvallend is dat de oeros niet voorkwam in de drogere gebieden, zoals savannen en steppen. Daarentegen lijkt hij een voorkeur gehad te hebben voor de nattere biotopen zoals moerassen en moerasbossen langs rivieren. Een van de aanwijzingen daarvoor is zijn bijnaam 'moerasloper', opgetekend in een Oud-Engels runenvers uit de negende eeuw. De biotoopkeuze van de oeros, moerassen in een overigens bebost landschap, lijkt veel op die van de bizons in Centraal-Canada (*Wood Buffalo National Park, MacKenzie Bison Sanctuary*) en de woudbuffel (*Syncerus caffer nanus*) in West- en Centraal-Afrika.

Zowel de oeros als de wisent worden tot de grazers gerekend. Dat houdt in dat ze hoofdzakelijk gras of grasachtigen eten, in de herfst en winter aangevuld met eikels, boombast en takken van bomen en struiken. Waar dieren met eenzelfde eetgedrag voorkomen bestaat meestal een 'ecologische scheiding' tussen hen. Tussen de oeros en de wisent heeft die er waarschijnlijk uit bestaan dat de oeros de nattere delen van het leefgebied opzocht en de wisent de drogere. Ook nu nog mijdt de wisent in het bos van Bialowieza zoveel mogelijk de moerassen en moerasbossen, ondanks de er aanwezige grote hoeveelheid voedsel. De achteruitgang van de oeros, veroorzaakt door jacht en verdrijving van zijn voedselgronden, vond in Europa globaal plaats van het zuidwesten naar het noordoosten. Het laatste leefgebied vormden de bossen bij het plaatsje Jaktorów (Centraal-Polen). Daar lag tot circa 1600 een bosgebied van vijftigduizend hectare. Deze bossen vormden het

bezit van de Poolse koningen. Gedurende enkele eeuwen waren oerossen daar goed beschermd. Geregeld werden verslagen gemaakt over het beheer van de bossen en de oerossen. In 1559 waren er nog 'meer dan vijftig'; het grootste aantal waarvan verslag is gedaan. Uiteindelijk kwam steeds meer de klad in het beheer en het inspectieverslag uit 1630 vermeldt dat de laatste oeros drie jaar daarvoor is overleden.

Onderzoek naar de oeros en de rol van de gebroeders Heek

Onderzoek naar de oeros vindt al zo'n tweehonderd jaar plaats en leverde in de loop van de tijd steeds meer gegevens op. Omstreeks de jaren twintig van de vorige eeuw waren een aantal dingen over het dier al duidelijk geworden. In wetenschappelijke kringen wist men dat de oeros een ander dier was dan de wisent, dat er een duidelijk verschil in uiterlijk bestond tussen de oerosstier en de -koe (grootte, vachtkleur) en hoe de hoornvorm en -grootte waren. In de jaren twintig vatten de Duitse gebroeders Heek het plan op om te proberen de oeros 'terug te fokken'. Dit wilden ze doen door verschillende runderassen met elkaar te kruisen en in de nakomelingschap te selecteren. Ieder gebruikte hiervoor zijn eigen 'cocktail' van runderassen. Naar eigen zeggen slaagde het experiment binnen opmerkelijk korte tijd en met doorslaggevend succes. De resultaten van die experimenten vormen de huidige heckrunderen in de Oostvaardersplassen en de Slikken van Flakkee.

De heckrunderen zijn naar Nederland gehaald om begrazing in natuurgebieden uit te voeren met behulp van een 'op de oeros gelijkend rund'. Als we de kenmerken van het heckrund naast die van de oeros leggen, blijkt evenwel dat die gelijkenis niet erg opgaat. Heckrunderen zijn duidelijk kleiner dan de oeros, hun vacht kent een ratjetoe aan kleuren, niet naar sexe gescheiden zoals bij de oeros en de uiergrootte varieert van klein tot groot. De kenmerkende oeroshoornvorm wordt bij heckrunderen zelden gevonden. Bij heckrunderen komen allerlei hoornvormen voor, maar opvallend vaak die van de er destijds ingekruiste Hongaarse stepperunderen. Bovendien hebben heckrunderen relatief korte poten ten opzichte van hun wilde voorouder.

Bij nader inzien is het terugfokexperiment van de gebroeders Heek niet zo secuur uitgevoerd als ze hebben willen doen voorkomen. De broers hebben niet de tijd genomen zich goed te verdiepen in hoe de oeros er feitelijk uitzag. Het terugfokexperiment op zich is ondeskundig en in een veel te korte tijd uitgevoerd. Het enige positieve van hun experimenten zou kunnen zijn dat het het grote publiek bewust heeft gemaakt van de uitgestorven oeros en wat er nog aan genetisch materiaal bij diverse runderassen van rest.

De oeros is dan wel als (compleet) dier uitgestorven, bepaalde onderdelen ervan liggen nog steeds als blauwdruk opgeslagen in de genen van verscheidene runderassen en individuele runderen. Zo komt nog bij diverse runderassen de diep zwartbruine vachtkleur, inclusief de aalstreep, van de oerosstier voor. Evenzo kan nog vaak de lichte zone rond de snuit waargenomen worden. De gekrulde haren tussen de hoorns van de oerosstier zijn nog bij veel gedomesticeerde stieren terug te vinden. Ook de kenmerkende hoornvorm van de oeros kan men nog bij bepaalde runderen bewonderen. Niet alleen bij primitieve, maar ook bij hoogveredelde rassen kunnen dergelijke kenmerken nog voorkomen.

Het terugfokexperiment van de gebroeders Heek, dat tot doel had de oeros terug te krijgen, is in dat opzicht dus mislukt. Op

zich moet het niet moeilijk zijn de her en der nog aanwezige oeroskenmerken bij elkaar te brengen in één runderpopulatie; het zal alleen veel tijd kosten en het moet goed uitgevoerd worden. Het nut van een dergelijke onderneming kan tweeledig zijn. In de eerste plaats appelleert het terugkrijgen van een uitgestorven diersoort sterk aan de menselijke verbeelding. Het terugbrengen van een stuk mythische geschiedenis en te zien hoe zo'n dier er nu feitelijk uitzag en (weer) in de natuur functioneert staat sterk in de belangstelling. Illustratief hiervoor zijn bijvoorbeeld de belangstelling voor onderzoek naar de mammoet en dinosaurussen en de plannen deze diersoorten te reconstrueren aan de hand van hun DNA. Daadwerkelijke pogingen worden momenteel ondernomen om de Quagga (een soort zebra in Zuid-Afrika) en de Berberleeuw (Noord-Afrika) terug te fokken met behulp van individuele dieren die nog bepaalde uiterlijke kenmerken ervan bezitten.

In de tweede plaats past het terugfokken in het streven in Nederland de natuur in grotere eenheden te vatten en natuurlijke processen meer ingang te doen vinden. Natuurlijke processen omvatten niet alleen predatie (door bijvoorbeeld wolven), maar ook het aangewezen zijn op een natuurlijk voedselaanbod dat door het jaar heen en van jaar tot jaar sterk kan wisselen; dit als gevolg van droogte, neerslag, koude en dergelijke. De oeros was in staat, door een bepaalde lichaamsbouw en -grootte en fysiologische aanpassingen (bijvoorbeeld laatrijphheid qua lichaamsontwikkeling), dergelijke uitdagingen het hoofd te bieden. De niche van grote graseters vereist nu eenmaal dit soort basale kwaliteiten, zoals die ook bij verwante wilde rundersoorten zijn te vinden. Wil je grote natuurgebieden creëren waarin de natuur haar gang kan gaan, dan zijn niet alleen de oorspronkelijke diersoorten daarin gewenst, maar dienen deze ook goed toegerust te zijn om zo'n situatie aan te kunnen.

Zoals gezegd lijken Heckrunderen in menig opzicht niet op de oeros, niet alleen wat betreft het uiterlijk, maar ook fysiologisch gezien. Het ligt dus niet voor de hand dat dit de rundervorm is die het onder natuurlijke omstandigheden uiteindelijk zal 'gaan maken.' In principe is het mogelijk een meer aangepaste rundervorm te creëren in een veel kortere tijd dan de natuur daarvoor zal nemen. De natuur zou er duizenden jaren voor nodig hebben, de mens kan dat een factor honderd sneller. Zou je voor het laatste kiezen, dan is het uiteraard belangrijk het experiment te starten met goed uitgangsmateriaal; dieren die zo veel mogelijk kenmerken van de oeros al in zich hebben. Dus niet dieren met één kenmerk (bijvoorbeeld vachtkleur), maar met twee, drie of meer. In de eerste plaats gaat het fokproces dan sneller, maar bovendien hoeven later niet zoveel ongewenste kenmerken er weer uitgefokt te worden. Een runderpopulatie die voor een dergelijk doel in aanmerking komt is die van de Iberische vechtrunderen. Weliswaar verschillen de diverse fokstammen (bloedlijnen) per fokker, maar binnen die deelpopulaties kunnen toch de gewenste dieren gevonden worden. Heckrunderen lenen zich, afgezien van een toevallige treffer, niet voor dit doel.

De rol van de oeros (en andere planteneters) bij begrazingsprojecten

Over de rol van de oeros en andere grote planteneters met betrekking tot het uiterlijk van het Europese natuurlijke landschap is de afgelopen twintig jaar druk gediscussieerd. Wat betreft die rol zijn de meningen verdeeld in twee kampen. De ene partij houdt het op een dominerende rol van grote

planteneters die in staat zouden zijn door hun vraat de bosgroei zodanig te reguleren dat een halfopen parklandschap ontstaat, in de loop van de tijd wisselend van samenstelling. De andere partij ontkent deze grote invloed van planteneters (uitgezonderd de lokale invloed van de bever) en gaat uit van een natuurlijk landschap dat bestond uit uitgestrekte bossen met hier en daar (boomloze) moerassen; de populatiedichtheid van oerosen is vroeger gering geweest.

Het onderzoek naar de oeros, in de inleiding al genoemd, komt tot de conclusie dat op grond van stuifmeelonderzoek, insectenonderzoek, teksten van vroegere Romeinse schrijvers en de situatie in de Grote Wildernis (in het vroegere Oost-Pruisen) het natuurlijke Europese landschap bestond uit uitgestrekte bossen met hier en daar laagvenen en hoogvenen. De oeros heeft waarschijnlijk bij voorkeur in die laagvenen geleefd. Waar de groeiomstandigheden voor bomen gunstig waren, ontstond bos en dat geldt in principe nog steeds zo. Grote planteneters zijn niet de makers van het landschap, maar volgers van een vegetatiesuccessie. Dat veel huidige natuurgebieden landschappelijk gezien een open karakter hebben komt omdat de mens daar direct of indirect invloed uitoefent. Vaak lijkt het, zoals bij voorbeeld in het New Forest (Zuid-Engeland), alsof runderen, paarden en herten de boomgroei reguleren waardoor het landschap parkachtig is. Nadere beschouwing leert echter dat het de mens is die het landschap maakt. Er wordt daar gekapt, gebrand, gejaagd, bijgevoerd, etcetera. Het bekendste voorbeeld in ons land waar het de introductie van grote planteneters betreft, zijn de Oostvaardersplassen. Op het eerste gezicht lijkt het dat deze dieren het landschap daar open houden. Geleidelijk aan echter is de vlier bezig op te rukken en het gebied te veroveren. De verwachting is dat binnen afzienbare tijd de dieraantallen sterk zullen afnemen, waarna het gebied verder gaat dichtgroeien met vlier. Waren in dit gebied wolven uitgezet, dan hadden die met name de edelherten gedecimeerd en was het oprukken van de vlier nog sneller gegaan. Bij het beheer van een natuureservaat zul je je dus moeten afvragen wat je feitelijk met het gebied wilt. Wil je vanwege een bepaalde doelstelling een oud open cultuurlandschap, hetzij akker- en weideland hetzij heideveld, behouden, dan ben je voortdurend gedwongen om in te grijpen. Dit kan natuurlijk met behulp van grote planteneters als goedkope maaimachines, maar ook dan moet af en toe bijgesprongen worden door te hakken of te maaien en in de winter bij te voeren. Streef je ernaar in een natuurgebied zo veel mogelijk natuurlijke processen toe te laten, dan moet je er rekening mee houden dat zo'n gebied, behalve op te natte groeiplaatsen, dicht zal groeien met bomen. Natuurlijke processen kunnen zich in hun volle omvang het beste ontplooien op zo groot mogelijke oppervlakten, waarbij drogere gebieden gecombineerd worden met natte (riviervalleien). Hoe groot die in Nederland uiteindelijk zullen worden zal de toekomst leren.

Naschrift redactie

Het boek van Cis van Vuure is verschenen als Rapport 186 van de Wetenschapswinkel van de Wageningen Universiteit (ISBN 90-6754-678-x). Het 348 pagina's tellende boek, kost €20,- (inclusief verzendkosten) en is rijk geïllustreerd. Het is alleen nog verkrijgbaar bij het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, één van de sponsors van het oerosproject. Adres: Koning Albert II-laan 20, bus 8, 1000 Brussel. België. E-mail: martine.lejeune@lin.vlaanderen.be.

Nieuwe regels in Zwitserland

JAN BOUTERSE

Zowel wolven als lynxen blijven in Zwitserland beschermde diersoorten, tenminste zolang ze de schapenhouderij niet beïnvloeden en de wildstand niet decimeren. Dat is het onlangs gepubliceerde voorstel van de Zwitserse 'Buwal' (Umweltbundesamt). In de praktijk betekent dit dat wolven mogen worden bejaagd wanneer ze binnen vier maanden vijftig schapen, of binnen één maand vijftwintig schapen hebben gepakt. De Zwitserse kantons hebben echter de mogelijkheid deze aantallen naar beneden toe te corrigeren.

In feite verandert er met deze regeling niet zoveel ten opzichte van vroeger, behalve dan dat de kantons meer flexibiliteit krijgen bij het wildbeheer. De landelijke richtlijn is dat kantons geholpen zullen worden bij hun maatregelen om de 'natuurlijke terugkeer' van de wolf te bevorderen, maar het budget van de Buwal is recentelijk met veertig procent gekort en afgezien van wat voorlichting aan boeren en een niet al te ruime bijdrage aan schadecompensatie kunnen ze vanuit de Buwal niet veel doen.

Wolven

Eén van de problemen is dat de kantons in de regel conservatiever zijn dan de Zwitserse nationale regering en berichten over rondzwervende wolven, die vanuit Noord-Italië de grens oversteken, leiden steeds weer tot fikse onrust onder de boeren en jagers. Tot nu toe ging het bij deze wolven steeds om exemplaren die solitair of met z'n tweeën opereerden, wat overigens gebruikelijk lijkt te zijn bij wolven die in of aan de randen van de Alpen voorkomen. Het is trouwens niet steeds zeker of schapen gedood worden door wolven of dat er ook loslopende grote honden in het spel zijn. Ik heb wel eens gelezen dat in Italië en ook in Spanje verwilderde honden plaatselijk een probleem schijnen te zijn.

In de tabel zijn de bekende gevallen van de door wolven (of grote honden) aangerichte schade aan schaapskuddes over de periode 1998-2002 weergegeven.

Wanneer we deze cijfers bekijken, lijkt het erop dat het de afgelopen jaren wat rustiger is geworden op het schapen-

wolvenfront. Het is mij evenwel niet bekend hoeveel wolven er in deze periode gedood zijn en of dat van invloed is geweest op de lagere aantallen slachtoffers in de recente jaren. Het aantal dieren dat per melding of 'geval' (in de Duitse tekst staat 'Angriff') wordt gedood, bedraagt volgens deze gegevens drie tot zes, maar de statistieken vermelden niet of de schapen bij zo'n aanval allemaal tegelijk zijn gedood of dat de wolf een paar avonden achter elkaar telkens één schaap pakte. Vermissingen kunnen te maken hebben met ongelukken, eventueel omdat de dieren door de wolf werden opgejaagd.

Jaar	Aantal schademeldingen	Aantal gedode dieren	Uitgekeerde schade
1998	10	31	€21.800
1999	33	138	€72.177
2000	52	137	€73.502
2001	23	137	€12.415
2002	15	38	€2.857

Lynxen

Bij de lynx gaat het niet zozeer om dieren die op een natuurlijke manier vanuit het buitenland het land binnen zijn gekomen, als wel om het behoud en de uitbreiding van twee geïsoleerd levende populaties die in de noordwestelijke Alpen en in de Jura voorkomen. Omdat elders in de Alpen geen lynxen meer voorkomen, ziet Zwitserland zich als zijn verantwoordelijkheid om de toekomst van de lynx zeker te stellen. Daartoe zijn dieren ook elders in Zwitserland uitgezet en met zenders uitgerust. Maar ook de lynx pakt wel eens een schaap en verder zou sinds 1990 sprake zijn van een gestage

voor wolven en lynxen

Wolf en lynx (foto's: Geurt Besselink)

achteruitgang van de reeënstand. Schapenhouders en jagers willen daarom de lynx aanpakken, hetgeen overigens ook wel eens illegaal gebeurt. Maar het is niet bekend hoeveel ruimte een lynx eigenlijk als jachtgebied nodig heeft om te kunnen overleven. Zolang dat niet duidelijk is, is het nauwelijks mogelijk om dieren aan te wijzen die afgevoerd of 'opgeruimd' moeten worden.

Eén van de problemen met de schapenhouderij in de Alpen is dat - in tegenstelling tot vroeger - er nogal wat kuddes 'vrij' rondlopen, dus zonder permanent toezicht. Dat heeft ook andere nadelen, zoals schade aan de vegetatie met als gevolg versterkte erosie en het verdrijven van wilde dieren uit hun biotopen. Met een herder en zijn hond erbij kan de beweiding veel beter gedoseerd en verspreid plaatsvinden en bovendien is de kans op 'wolvenvraat' geringer. Schrikdraad in combinatie met schapengaas blijkt een effectieve manier om de lynx op afstand te houden, maar is alleen betaalbaar voor kleinere weilanden. Het inzetten van herders met hun honden en het fokken en trainen van herdershonden kost ook geld en bovendien moet de organisatie van de schapenhouderij worden veranderd. In plaats van vele, kleine kuddes zouden er minder en grotere kuddes moeten komen, om de nieuwe vormen van beheer betaalbaar te houden. Waarschijnlijk is het onmogelijk om alle schade door wolven en lynxen uit te sluiten. Er zullen

altijd schapen gedood blijven worden, maar zolang dat zich beperkt tot aantallen die veel lager liggen dan die als gevolg van andere oorzaken zoals ziektes en ongelukken om het leven komen, is dat een offer dat gebracht en met geld gecompenseerd kan worden. Wie meer wil weten over lynxen en wolven in Zwitserland, moet zeker kennis nemen van de website www.kora.unibe.ch van de Koördinierte Forschungsprojekte zur Erhaltung und zum Management der Raubtiere in der Schweiz. Via deze website kan ook hun 'Kora Info' worden gedownload, met daarin de laatste informatie over het onderzoek naar de genoemde dieren. Het verslag van het wel en wee van met zenders uitgeruste dieren is interessante stof.

De vraag is nu: Kunnen wij uit de Zwitserse gebeurtenissen nog iets leren voor de Nederlandse situatie? Nederland mag dan wel misschien meer door natuurbeschermingsorganisaties beheerde natuurgebieden hebben, wij hebben hier veel minder aaneengesloten 'woeste' en halfnatuurlijke gebieden. Hoewel er voor hen waarschijnlijk wel genoeg te prederen valt, hebben lynxen en wolven in Nederland naar mijn mening gewoon te weinig ruimte. De kans dat ze sterven door verkeersongelukken, illegale jacht en stroperij is erg groot. Laten wij ons in Nederland vooral concentreren op de roofdieren die we nog wel hebben en bijvoorbeeld zorgen dat de Europese Wilde kat hier een serieuze kans krijgt...

Jacht in vroeger tijden

Inleiding

In dit eerste deel van de serie over postzegels over natuur, jacht en bedreigde diersoorten besteden we aandacht aan de jacht en aanverwante zaken. Met name in Oost-Europese landen en in landen in het Midden-Oosten deinst men er nog steeds niet voor terug om jachtaferelen en valkeniers als een soort heldenverering op postzegels af te drukken. Bij ons kennen we deze beelden gelukkig alleen nog maar van oude schilderijen, uit vervlogen tijden, toen jagers nog aanzien genoten. Gelukkig is het beeld van de jager in West-Europa inmiddels flink bijgesteld en kennen we zijn ware aard: Niets natuurbeheer, niets soortenbescherming, niets goed rentmeesterschap. Zolang er maar dieren gedood kunnen worden, 'geven' ze om de natuur. Dat men in Zuid- en Oost-Europa en het Midden-Oosten nog (lang) niet zover is, getuigen deze series postzegels. Om documentaire redenen willen we u deze niet onthouden. De meeste zegels dateren van de zeventiger jaren maar er zijn ook nog zegels bij van amper tien jaar geleden.

Oude taferelen

Uit Hongarije afkomstig is een serie uit 1971 met taferelen die duidelijk van enkele eeuwen terug stammen. Het jachtgeweer was nog niet uitgevonden. Men joeg te paard op bizon en maakte daarbij gebruik van speren met weerhaken (1). Uit diezelfde serie stamt ook een zegel waarin de jacht op wilde zwijnen wordt afgebeeld. Jagers, vergezeld door honden, drijven een everzwijn op die met een soort lans wordt neergestoken (2). Dit tafereel komt weer terug op een zegel uit een serie van San Marino uit 1961 met jachtvormen uit de huidige tijd en waarin de lans vervangen is door een geweer (3).

De buit

Heel bijzonder is een serie van Roemenië uit 1970 met schilderijen over de jacht in vroeger tijden. Op het schilderij (4) is een jachttableau afgebeeld waarop een ree en een zwaan duidelijk herkenbaar zijn. Op de achtergrond hangt een haas aan de muur. Op een andere zegel uit die serie (5) zien we een hele stapel geschoten dieren met een haas er bovenop. Een rustende jager en zijn hond overzien de buit. In die tijd was jagen en stroperij trouwens nog van belang om in de primaire levensbehoeften van de mensen te voorzien, al moeten we niet vergeten dat ook toen al de 'echte' jacht voor een belangrijk deel was voorbehouden aan de adel en dus meer met tijdverdrijf dan met het voorzien in noodzakelijke levensbehoeften te maken had. Op een derde zegel (6) ligt een fazant klaar op de keukentafel om geplukt en bereid te worden.

Valkeniers

Een fraaie oude briefkaart uit Hongarije (7) toont bodewijk de Grote die in vol ornaat met zijn gevolg op valkenjacht gaat. Voorop links loopt de valkenier met zijn vogel, gedragen op een handschoen. De valkenjacht blijkt trouwens een uiterst populair onderwerp voor postzegels uit allerlei Arabische staten. Slechtvalk en soms de Sakervalk zijn daarbij meestal duidelijk te herkennen. Een paar fraaie voorbeelden uit Marokko en Bahrein zien we in afbeelding 8 en 9.

Een vrij recente serie over de valkenjacht werd uitgegeven in Portugal in 1994. In deze serie, die bestaat uit vier zegels, wordt telkens een ander aspect van de jacht met een slechtvalk afgebeeld. In afbeelding 10 is één van deze zegels afgebeeld.

Tom Loorij

